

تحلیل گفتمان چیست؟

نویسنده:
استفنی تیلور
مترجمان:
دکتر عرفان رجبی
(عضو هئیت علمی گروه زبان و ادبیات انگلیسی دانشگاه کردستان)
پدرام منیعی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه تیلور، استفانی، ۱۹۵۴ - Taylor, Stephanie
عنوان و نام پدیدآور تحلیل گفتمان چیست؟/ نویسنده استفنی تیلور؛ مترجمان عرفان رجبی، پدرام منیعی؛ ویراستار ذلیخا عظیم‌دخت.
مشخصات نشر تهران : نشر نویسه پارسی، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری ۱۹۵ ص. مصور، جدول، نمودار.
شابک ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۳۰-۶۶-۰
وضعیت فهرست نویسی فیپا
یادداشت کتابنامه
یادداشت عنوان اصلی: What is discourse analysis?, 2013
موضوع گفتمان
موضوع Discourse analysis
شناسه افزوده رجبی، عرفان، ۱۳۵۲- ، مترجم
شناسه افزوده منیعی، پدرام، ۱۳۷۱ - ، مترجم
رده بندی کنگره ۱۳۹۷ ۳ت۹ت/P۳۰۲
رده بندی دیویی ۴۰۱/۴۱
شماره کتابشناسی ملی ۵۱۱۳۲۸۰

این کتاب برگردانی است از

What is Discourse Analysis?

Stephanie Taylor

© Stephanie Taylor, 2013

نویسنده: استفنی تیلورStephanie Taylor

مترجمان: دکترعرفان رجبی - پدرام منیعی / **ویراستار:** ذلیخا عظیم‌دخت

طراح جلد، گرافیک، ناظرفنی هنری: محمد محرابی

صفحه‌آرایی: مریم حسینی

ناشر: نشر نویسه پارسی

دفتر انتشارات: ۷۷۰۵۳۲۴۶-۰۲۱

نماینده فروش (کتاب‌فروشی توس): ۶۶۴۶۱۰۰۷-۰۲۱

سامانه پیام کوتاه: ۳۰۰۰۴۵۵۴۵۵۴۱۴۲

وبگاه: www.neveeseh.com

نوبت چاپ: دوم، ۱۳۹۹

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۳۰-۶۶-۰

چاپ و صحافی: روز

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق محفوظ و متعلق به «نشر نویسه پارسی» است.
تکثیر و انتشار این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، بدون مجوز قبلی و کتبی ممنوع و مورد پیگیری قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست مطالب

مقدمهٔ مجموعه ۹

پیشگفتار مترجمان ۱۱

| فصل اول: مقدمه ۱۵ |

تحلیل گفتمان چیست؟ ۱۷

مختصری از فصل‌های کتاب ۲۲

این کتاب را چگونه بخوانیم ۲۴

خلاصه ۲۴

| فصل دوم: نظریه‌ها و دغدغه‌های مشترک ۲۵ |

مقدمه ۲۷

نظریه‌پردازی دربارهٔ زبان به‌عنوان نظام‌ها یا مجموعه‌های معانی ۲۹

نظریه‌پردازی دربارهٔ زبان به‌عنوان پراکتیسی اجتماعی ۳۲

نظریه‌پردازی دربارهٔ زبان در مقامِ ارتباط ۳۵

اصطلاح‌شناسی ۳۹

دانش، حقیقت و قدرت ۴۲

فرهنگ و هویت ۴۷

تحلیل گفتمان در روان‌شناسی ۵۰

نتیجه‌گیری ۵۶

| فصل سوم: چهار نمونه از تحلیل گفتمان ۵۷ |

گفتمان‌های سلامتی و بیماری نمونهٔ اول ۶۰

برساخت تبعیض نمونهٔ دوم ۶۷

جنسیت درگفتگو نمونهٔ سوم ۷۳

رهبری در یک سازمان نمونهٔ چهارم ۸۰

نکات پایانی ۸۷
خلاصه ۹۱

| فصل چهارم: سودمندی تحلیل گفتمان برای پژوهشگران علوم اجتماعی ۹۳ |

دلایل استفاده از تحلیل گفتمان ۹۵
دلیل اول: کار با داده‌های جالب ۹۵
دلیل دوم: انجام پژوهش دربارهٔ پراکتیس‌ها و تعاملات زندگی اجتماعی عادی ۹۶
دلیل سوم: انجام پژوهش دربارهٔ فرهنگی خاص ۹۶
دلیل چهارم: انجام پژوهش دربارهٔ هویت ۹۸
دلیل فرعی اول: کسب اطلاعات مفید دربارهٔ زندگی و تجربیات افراد ۹۹
دلیل فرعی دوم: انجام پژوهش دربارهٔ افکار و نظرات مردم ۱۰۰
انواع مختلف داده ۱۰۲
دستیابی به داده‌ها ۱۰۴
چگونه از میان داده‌های «قبلاً جمع‌آوری‌شده»، داده‌های مناسب را انتخاب کنم؟ ۱۰۵
چگونه به داده‌هایی که به‌صورت طبیعی روی می‌دهند، دست بیابم؟ ۱۰۶
چگونه ازطریق مصاحبه به جمع‌آوری داده‌ها بپردازم؟ ۱۰۷
تولید آوانگاری‌ها ۱۱۰
خلاصه ۱۱۴

| فصل پنجم: چالش‌های پیش‌روی تحلیل گفتمان ۱۱۵ |

چگونه دربارهٔ اتخاذ رویکرد صحیح برای تحلیل گفتمان پروژهٔ خود تصمیم‌گیری کنم؟ ۱۱۷
چگونه دربارهٔ حجم و میزان مطالب لازم برای تحلیل تصمیم‌گیری کنم؟ ۱۱۸
چگونه داده‌ها را مدیریت و «پردازش» کنم؟ ۱۱۹
چگونه کار تحلیل را آغاز کنم؟ ۱۱۹
مثال اول ۱۲۳
چگونه تفسیر و استدلالی را شکل و بسط دهم؟ ۱۲۷

ارزش و اهمیت یافته‌ها چیست؟ ۱۲۹
خلاصه ۱۲۹

| فصل ششم: نقدهایی بر تحلیل گفتمان ۱۳۱ |

«تحلیل گفتمان صرفاً دربارهٔ واژه‌ها است» ۱۳۳
«تحلیل گفتمان به اندازهٔ کافی به افراد توجه نمی‌کند» ۱۳۷
«مصاحبه‌ها منابع مناسبی برای داده‌ها نیستند» ۱۳۹
«تحلیل گفتمان فقط تفاسیر را تولید می‌کند و نه واقعیت‌ها را» ۱۴۰
«تحلیل گفتمان کاربردهای عملی ندارد» ۱۴۳
«دورهٔ تحلیل گفتمان پایان یافته است» ۱۴۵
خلاصه ۱۴۵

| فصل هفتم: خلاصهٔ کتاب ۱۴۷ |

منابعی برای مطالعهٔ بیشتر ۱۵۳
واژه‌نامهٔ توصیفی ۱۵۹
واژه‌نامه انگلیسی به فارسی ۱۷۱
واژه‌نامه فارسی به انگلیسی ۱۷۵
فهرست منابع ۱۷۹
نمایه ۱۸۹

مقدمهٔ مجموعه

فکر و اندیشهٔ پشت این مجموعه چیز پیچیده‌ای نیست: هدف ارائهٔ نگاهی کلی، موجز و قابل‌فهم از طیفی از روش‌های پژوهشی پرکاربرد و مسائل جاری در روش‌شناسی پژوهش است. کتاب‌های این مجموعه ازسوی متخصصان همان حوزه نگاشته شده‌اند تا به‌این‌ترتیب موضوع مدنظر خود را به خوانندگان بیشتری که علاقه دارند؛ ولی الزاماً دانش و آشنایی در آن زمینه ندارند، بشناساند. مجموعهٔ حاضر از دل سلسله‌سخنرانی‌ها و مباحث صورت‌گرفته با عنوان «آن چیست؟[1]» در فستیوال‌های روش‌های پژوهشی شورای پژوهش‌های اجتماعی و اقتصادی[2] گسترش و تکوین یافت. استقبال عموم از این جشنواره‌ها هم در زمان برگزاری و هم بعداً که اطلاعات آن در وبگاه شورای پژوهش‌های اجتماعی و اقتصادی قرارگرفت، درخورتوجه بود. نوآوری در روش‌شناسی جزء دستور کار بود و چارچوب «آن چیست؟» به پژوهشگران تازه‌کار در حوزه‌ای خاص امکان می‌دهد تا بینش و شناختی از مؤلفه‌ها و مختصات کلیدی آن حوزه را به‌دست آورند و همچنین، این چارچوب فرصتی را فراهم می‌آورد تا آخرین دستاوردها و تحولات نوین را در اختیار افرادی که آشنایی قبلی با آن حوزه دارند، قرار دهد. البته این مجموعه برای همه خوانندگان مفید خواهد بود؛ زیرا آنان را با بحث دربارهٔ اصطلاحات کلیدی، تاریخ تکوین و تکامل مسائل روش‌شناختی و ارزیابی نقاط‌قوت و احیاناً نقاط‌ضعف رویکردها به کمک نمونه‌های گویا آشنا خواهد کرد.

تحلیل گفتمان[3] یکی از گزینه‌های حتمی و قطعی برای انتخاب در مجموعه بود؛ زیرا روشی حیاتی برای فهم جنبه‌ای کلیدی از زندگی اجتماعی است؛ به‌عبارت‌دیگر، روشی برای فهم آنچه مردم می‌گویند و چگونه آن را بیان می‌کنند. فهم الگوهای ارتباطی[4] به‌هیچ‌وجه چنان‌که تصور می‌شود، راحت و ساده نیست؛

---

[1] What is?
[2] Economic and Social Research Council (ESRC)
[3] Discourse analysis
[4] patterns of communication

زیرا حتی مکالمات روزمرهٔ عادی نیز ابعاد نهفته‌ای دارند که تحلیل گفتمان توانایی برملاسازی آن‌ها را دارد. جنجالی به پا می‌شود اگر به ما گفته شود چیزهای مهم‌تر و جالب‌تر و ورای آنچه که معمولاً در زندگی روزمره «فقط حرف» خوانده می‌شود، وجود دارد، چراکه تحلیل گفتمان پتانسیل برجسته‌سازی موضوعاتی نظیر قدرت، خلق معنا و مجادله بر سر آن را دارد؛ اما نسبت‌دادن ویژگی جنجال‌برانگیز به یک رویکرد، شاید بیانگر قابلیت و ظرفیت آن رویکرد برای فرارفتن از فهم راحت ولی سطحی باشد. مطمئناً تحلیل گفتمان ما را ترغیب می‌کند متفاوت بیندیشیم، و در این کتاب، استفنی تیلور[1] با تبیین دقیقش از رویکرد تحلیل گفتمان، شناخت و بصیرتی را که نتیجه اندیشیدن متفاوت است، به‌دست می‌دهد.

کتاب‌های این مجموعه نمی‌توانند اطلاعات بسیار مفصل دربارهٔ موضوع خود را ارائه نمایند؛ اما خوانندگان را آماده می‌کنند تا درک قوی از دلایلی داشته باشند که چرا باید موضوع و حوزهٔ مدنظر را جدی گرفت، و امید می‌رود این کتاب‌ها خوانندگان را مشتاق نمایند تا دانش و یادگیری خود را در عمل به‌کار ببندند.

گراهام کرو[2]

ویراستار مجموعه

[1] S. Taylor
[2] G. Crow

پیشگفتار مترجمان

گفتمان[1] یکی از مهم‌ترین مفاهیم اندیشهٔ مدرن در علوم انسانی و علوم اجتماعی است. به‌طور کلی، می‌توان این‌گونه گفت که گفتمان شیوه‌ای از تفکر است، پراکتیسی[2] فرهنگی یا چارچوبی نهادی که به دنیا معنا و ساختار می‌بخشد. اهمیت گفتمان از آنجا ناشی می‌شود که انسان در زندگی روزمرهٔ خویش دائماً متون اجتماعی گوناگونی را تولید می‌کند؛ وارد تعامل و گفتگو با دیگران می‌شود؛ و ساختارهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعهٔ خود را می‌سازد. انسان زبانی را به‌کار می‌برد که ازسویی، معانی آشکار و ازسویی‌دیگر، معانی نهفته دارد؛ ولی آن معانی نهفته آثار و نتایج زیادی دارند. نقش زبان الزاماً در بازنمایی خلاصه نمی‌شود، بلکه زبان واقعیت اجتماعی را نیز برمی‌سازد.

تحلیل گفتمان رویکردی چندرشته‌ای[3] و میان‌رشته‌ای[4] است که از دل رشته‌هایی مانند جامعه‌شناسی، فلسفه، زبان‌شناسی و جامعه‌شناسی زبان پدید آمده است. تحلیل گفتمان، به‌ویژه در نیمهٔ دوم قرن بیستم و در پی انقلاب سوسور[5] در زبان‌شناسی، نظریهٔ کنش کلامی[6] آستین[7]، بازی‌های زبانی ویتگنشتاین[8]، ساختارگرایی و پساساختارگرایی دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، و اجماع بر سر نقش کلیدی زبان و تأثیر عمیق گفتمان بر حوزه‌های مختلف زندگی در دههٔ ۱۹۷۰، به یکی از شیوه‌های تفکر و روش‌های پژوهشی مهم تبدیل شد. علوم انسانی در غرب چند چرخش را تاکنون تجربه کرده است: نخستین این چرخش‌ها «چرخش زبانی[9]» بود، سپس «تفسیری» و آنگاه «بلاغی». هریک از این چرخش‌ها بر

---

[1] discourse

[2] اگرچه در ترجمه‌های فارسی برای واژهٔ practice برابرنهادهایی مانند «کردار، رفتار اجتماعی، عمل و کنش» پیشنهاد شده است، هیچ‌یک نتوانسته‌اند مقبولیت و کاربرد عام پیدا کنند. بنابراین، در این ترجمه همان اصطلاح practice به‌کار گرفته شده است.

[3] multidisciplinary
[4] interdisciplinary
[5] F. de Saussure
[6] Speech act theory
[7] J. L. Austin
[8] L. Wittgenstein
[9] linguistic turn

بُعدی از ابعاد انسان و علوم انسانی تأکید ورزیدند. در حقیقت، آن‌ها زبان، معنا و تفسیر را در فهم انسانی و فهم انسان‌ها مهم و کلیدی دیدند. متفکران علوم انسانی به این نتیجه رسیدند که روش‌ها، دانش و معرفت تولیدشدهٔ آن‌ها جهان‌شمول و فرازمان نیستند، بلکه به شیوهٔ اجتماعی و فرهنگی برساخته شده‌اند و بنابراین، محدود و مقید به تاریخ مشخص و مقیدی هستند. به‌این‌ترتیب، علوم انسانی بافت‌وابسته شد؛ ادبیات، هنر و اندیشه به طبقهٔ اجتماعی و قدرت مقید شدند و درنتیجه، ایده‌ها به ایدئولوژی و متون به گفتمان تبدیل شدند. ازسوی‌دیگر، چرخش زبانی که ازسویی، در فلسفهٔ تحلیلی[1] فرگه[2]، برتراند راسل[3] و ویتگنشتاین و ازسوی‌دیگر، در فلسفهٔ قاره‌ای[4] ادموند هوسرل[5] و مارتین هایدگر[6] به‌وقوع پیوست، و همچنین، تأثیر نظریهٔ کنش کلامی آستین و پسامدرنیسم بیانگر این امر بود که پارادایم بصری و هژمونی «دیدن»، «چشم» و «خودآگاهی» که زیربنای حقیقت، دانش و واقعیت بود جای خود را به پارادایمی داد که در آن زبان نقش تعیین‌کننده‌ای پیدا کرد. تأکید بر زبان مؤید این نکته است که پدیده‌های اجتماعی نظیر جامعه، نهادها، هویت‌ها و فرهنگ‌ها به‌وسیلهٔ گفتمان برساخته می‌شوند و این حوزه‌ها مجموعه‌ای از متون هستند. در فلسفهٔ قاره‌ای، میشل فوکو[7] و ژاک دریدا[8] بیشتر از دیگران به نقش زبان و گفتمان در برساخت[9] و سازمان اجتماعی پرداختند.

تحلیل گفتمان هم چشم‌انداز است، هم مفهوم و هم روش پژوهش. ازآنجاکه گفتمان مفهومی سیّال و منعطف است، می‌تواند در تحلیل مسائل و موضوعات اجتماعی ازسوی پژوهشگران در حوزه‌های مختلفی مانند زبان‌شناسی،

---

[1] Analytical philosophy
[2] G. Frege
[3] B. Russell
[4] Continental philosophy
[5] E. Husserl
[6] M. Heidegger
[7] M. Foucault
[8] J. Derrida
[9] construction
شایان ذکر است که معادل‌های مختلفی برای اصطلاح مذکور پیشنهاد شده است نظیر «سازهٔ اجتماعی»، «ساخت اجتماعی» و غیره (م).

کاربردشناسی زبان[1]، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، روان‌شناسی تعلیم و تربیت و غیره کاربرد داشته باشد. رابطه و تعامل گفتمان با ساختار، کنش اجتماعی، هویت، و ایدئولوژی ازجمله حوزه‌های مشترک است. البته ماهیت چندرشته‌ای و بینارشته‌ای تحلیل گفتمان ازسویی، موجب علاقه‌مندی و ازسوی‌دیگر، موجب سردرگمی مبتدیان می‌شود.

تحلیل گفتمان به بررسی متن، چه به‌صورت نوشتار یا گفتار و کوتاه یا بلند، و رابطهٔ متن با بافتی می‌پردازد که از آن برخاسته است و در آن گردش می‌کند. تحلیل گفتمان، در واقع، پنجره‌ای رو به سوی مشکلات و معضلات اجتماعی است. این رویکرد ازسویی، به زبان متن توجه دقیق می‌کند و ازسوی‌دیگر، به بافت، موقعیت تولید، درک و دریافت متن. به‌عبارت‌دیگر، این رهیافت تلاش می‌کند تا برای تبیین پدیده‌ای اجتماعی نیز به سازوکارهای زبانیِ متن توجه کند و ازسوی‌دیگر، ازآنجاکه تبیین پدیده‌های اجتماعی صرفاً با مطالعهٔ متن مقدور نیست، از نظریه‌های کلان حوزهٔ علوم اجتماعی، روان‌شناسی و فلسفه کمک بگیرد.

تحلیل گفتمان را می‌توان در نگاهی کلی به دو گروه تقسیم کرد: تحلیل گفتمان متأثر از میشل فوکو و تحلیل گفتمان متأثر از سنت زبان‌شناسی در اروپا و کشورهای انگلیسی‌زبان، به‌ویژه استرالیا، انگستان و آمریکا. هریک از این رویکردها بر بُعدی از گفتمان و تحلیل متمرکز می‌شوند؛ به‌عنوان مثال، رویکرد فوکویی بیشتر به مفاهیم کلان مانند پراکتیس‌ها، قدرت، گفتمان‌ها و دانش می‌پردازد، درحالی‌که گفتمان مبتنی‌بر زبان‌شناسی بیشتر بر سطوح خرد متن تمرکز می‌کند و شاید از متن به‌سوی بافت کلان‌تر نیز حرکت کند.

کتابی که در دست دارید شرحی مختصر، ولی مفید از چیستی تحلیل گفتمان است. کتاب از تعریف گفتمان براساس سه رویکرد به زبان آغاز می‌شود. سپس به سراغ نظریه‌ها و مسائل مشترک درباب تعریف گفتمان در درون نظریه‌ها و میان این نظریه‌ها می‌رود. در فصل سوم، چهار نمونه از تحلیل گفتمان را از چهار حوزهٔ سلامت و بیماری، برساخت تعصب و تبعیض، جنیست در کلام و رهبری سازمان

[1] Pragmatics

می‌آورد و به تجزیه و تحلیل آن‌ها می‌پردازد. هدف از این بخش، معرفی کارآمدی تحلیل گفتمان در حوزه‌های مختلف است. فصل چهارم به بررسی سودمندی و کاربرد تحلیل گفتمان برای پژوهشگران علوم اجتماعی می‌پردازد. در فصل پنجم، نویسندهٔ کتاب چالش‌های پیش‌روی تحلیلگر گفتمان را بحث می‌کند. نویسنده در فصل ششم، نقدهای وارد بر تحلیل گفتمان را بررسی می‌کند. سرانجام، فصل آخر به جمع‌بندی فصل‌های پیشین می‌پردازد.

این کتاب یکی از کتاب‌های مجموعه‌ای با نام روش‌های پژوهش کدامند؟ است و هدف این مجموعه معرفی روش‌های پژوهشی پرکاربرد و رایج در روش‌شناسی پژوهش است. هریک از کتاب‌های این مجموعه ازسوی یکی از متخصصان آن حوزه به نگارش درآمده است. محبوبیت تحلیل گفتمان ناشی از این واقعیت است که راهی را برای فهم یکی از مهمترین جنبه‌های زندگی اجتماعی انسان، یعنی آنچه مردم می‌گویند و چگونه آن را بیان می‌کنند، در اختیار پژوهشگر، خواننده وشنونده قرار می‌دهد. فهم تبادلات کلامی به‌هیچ‌وجه مسئله‌ای ساده و زودفهم نیست، بلکه برعکس، در معمولی‌ترین گفتگوهای روزمره نیز ابعادی نهفته وجود دارد که فقط تحلیلگر گفتمان می‌تواند آن‌ها را کشف و تفسیر کند.

عرفان رجبی

عضو هیئت‌علمی گروه زبان و ادبیات انگلیسی دانشگاه کردستان

بهمن ۱۳۹۶

فصل اول

مقدمه

تـألیف کتـاب پیش‌رو به‌صـــورت مقدمه‌ای برای تبیین و اثبات برخی قابلیت‌ها و امکاناتی است که تحلیل گفتمان در اختیار پژوهش اجتماعی معاصر قرار می‌دهد. همچنین، برای افراد تازه‌کار و پژوهشگران باتجربه‌ای که می‌خواهند در زمینهٔ علوم اجتماعی و رشـته‌های مرتبط دربارهٔ پژوهش‌های تحلیل گفتمان کاوش کنند و نیز بخواهند پروژه‌های مشـابه خود را انجام دهند، کتاب سـودمندی است. این کتاب دو موضـوع اصـلی را دنبال می‌کند: اول اینکه، تحلیل گفتمان فقط شـامل یک رویکرد یا روش نیسـت، و دوم، اَشـکال گوناگون آن را بدون درکی از فرضـیه‌های آن‌ها نمی‌توان از یکدیگر تشـخیص و تمیز داد. ازاین‌رو، هدف این کتاب کمک به خوانندگان درراسـتای درک روابط میان مفروضـات نظری که پژوهشـگر گفتمان پیرامون جهان اجتماعی ارائه می‌دهد، موضوع یا مسئلهٔ پژوهش، داده‌های منتخب برای تحلیل و نیز جنبه‌های داده‌های در دسـت بررسـی اسـت. هر پروژهٔ پژوهشی ترکیبی از این ویژگی‌های منحصـربه‌فرد را ارائه می‌دهد و در حقیقت، بخشـی از جذابیت تحلیل گفتمان به‌علت طیف گسـترده‌ای از قابلیت‌هایی اسـت که در خود جای داده است.

فصـل اول تعریفی اولیه از تحلیل گفتمان را بسـط می‌دهد و سـپس مطالب فصـل‌های بعدی را به اختصـار همراه با پیشـنهاداتی برای اسـتفادهٔ مؤثر از کتاب به‌مثابه راهنمایی عملی شـرح می‌دهد و در پایان مطالب فصـل را خلاصـه‌وار مرور می‌کند.

تحلیل گفتمان چیست؟

دشـوار می‌توان این پرسـش را به‌طور اجمالی پاسـخ داد؛ زیرا اصـطلاح «تحلیل گفتمان» بر طیفی از رویکردها در چندین گرایش و سنت‌های نظری دلالت دارد. تحلیلگران گفتمان در جامعه‌شناسی زبان، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی به ذکر چند مورد کفایت می‌کنند؛ معمولاً در منابع موردِاستفاده و، تا حدودی، نیز در مسـائل و پرسـش‌های پژوهشـی که در صـدد بررسـی آن‌ها هستند، با یکدیگر تفاوت دارند. این تنوع و گوناگونی بالقوه گیج‌کننده است؛ اما ازآنجاکه قابلیت‌ها و

ظرفیت‌هایی برای پروژه‌ها و پژوهشـگران تازه فراهم می‌آورد، امری مثبت اسـت. کتاب حاضـر مروری اسـت بر پژوهش تحلیلی گفتمان به‌مثابه عرصـه‌ای غنی و میان‌رشته‌ای که پیوسته در ابعاد نوین تغییر و گسترش می‌یابد. فصل‌های بعدی به بررسـی پس‌زمینه‌های نظری و برخی مثال‌ها در مطالعات پژوهشـی می‌پردازد. قسمت حاضر، بحث را با توضیح معنی اصطلاح تحلیل گفتمان آغاز می‌کند.

برای شـروع بحث می‌توان گفت تحلیل گفتمان غالباً به رویکردی پژوهشـی اطلاق می‌گردد که در آن مطالب زبانی، مانند گفتگو یا متون مکتوب، و گاهی نیز مطالب دیگر، درمجموع، به‌عنوان سـندی برای پدیده‌هایی فراتر از فرد به‌حسـاب می‌آید. برای درک این امر، تصـور کنید به تعدادی نامهٔ قدیمی که در چند دهه و یا حتی چند قرن پیش نوشته شده‌اند، نگاه می‌کنید. شکی نیست که هریک از نامه‌ها در نوع خود به‌علت اطلاعاتی که دربارهٔ موقعیت، نظرها و احساسات نویسنده ارائه می‌دهـد، جـذاب خواهد بود. اگرچه این نامه می‌تواند حاوی اطلاعاتی جامع‌تر و عام‌تر از جامعهٔ آن عصـر و دوره نیز باشد. برای مثال، اشارات گذرا می‌تواند بیانگر بدیهیات، ازجمله اولویت‌ها و ارزش‌های مشـترک بین اعضـای آن جامعه باشـد. حتی برخی واژه‌های اسـتفاده‌شـده در نامه نیز شاید برای خوانندهٔ این عصر و دوره توهین‌آمیز به‌نظر آید؛ به‌عنوان مثال، زیرا آن عبارت‌ها و واژه‌ها با مفروضاتی دربارهٔ طبقهٔ اجتماعی، جنسیت و نژاد تداعی شده‌اند که از آن زمان تاکنون موردتردید قرار گرفته‌اند. علاوه‌بر این، شـاید برخی نوشته‌های رسمی به‌دلیل تغییرات پیش‌آمده در صـراحت لهجه[1] در بیان نظرات یا مخالفت‌ها، «قدیمی» به‌نظر آیند. اگر نامه‌های طرفین مکاتبه از گزند روزگار در امان مانده باشـد، آنگاه شناخت و بینش بیشتری دربـارهٔ نحوهٔ ارتبـاط مردم در آن زمان ازجمله قواعد و قراردادهای به‌کاررفته در روابط معین شخصی یا تجاری را در اختیار قرار می‌دهد. به‌طور خلاصه، هر نامه‌ای فارغ از اینکه هدف اولیهٔ آن تا چه میزان خصوصی بوده باشد، بالقوه سند و مدرکی برای پدیدهٔ اجتماعی جالبی محسـوب می‌گردد به‌طوری‌که هیچ‌گاه نویسـندهٔ نامه

[1] directness

نمی‌توانسته است تصورش را بکند. این همان سطح تفسیر[1] به‌کارگرفته‌شده ازسوی تحلیلگر گفتمان است.

برای توضیح تنوع در پژوهش تحلیلی گفتمان، لازم است بین دو سنت تحلیل گفتمانِ دانشگاهی تمایز قائل شویم. این دو سنت نمی‌توانند تمامی انواعِ متفاوت تحلیل گفتمان را دربرگیرند و در عمل، هر دوی این سنت‌هایِ تحلیلی، به‌ویژه هنگام بررسی تفاوت و نابرابری و نیز مناسبات قدرت در جامعه، (همان‌طورکه برخی پژوهش‌های بررسی‌شده در ادامهٔ کتاب نشان می‌دهند) هم‌گرایی پیدا می‌کنند. باوجوداین، تاجایی‌که به شروع بحث مربوط می‌شود، این تمایز می‌تواند مفید واقع شود.

تمرکز نحلهٔ اولِ تحلیل گفتمانِ دانشگاهی بر ماهیت زبان است. به‌طور سنّتی، زبان‌شناسی یا «زبان‌شناسی به معنای واقعی کلمه» را می‌توان سخت‌گیرانه مطالعهٔ «دستور زبان» در معنای وسیع آن تعریف کرد: نظام‌های آوایی زبان («واج‌شناسی»)، ساختار دستوری کلمات («ساخت‌واژه») و جملات («نحو») و جنبه‌های صوری‌ترِ معنا («معناشناسی») (فرکلاف[2]، ۲۰۰۱ الف: ۵). اگرچه جامعه‌شناسانِ زبان و بسیاری از دیگر دانشگاهیان، زبان را از بافت اجتماعی آن جدا نمی‌کنند. آنان از میان سایر جنبه‌های کاربردی زبان، به بررسی تفاوت‌ها هنگام سخن گفتن (و نوشتن) می‌پردازند و این تفاوت‌ها را به طبقهٔ اجتماعی و دیگر مقولات اجتماعی، و یا به یک فعالیت، موقعیت، نقش و هدف خاص نسبت می‌دهند. اگر بخواهیم دست به نتیجه‌گیری کلی بزنیم می‌توان گفت سنت تحلیل گفتمانی فوق حاصلِ مسائل و دغدغه‌های زبان‌شناسی است که در پی کندوکاو ارتباط بین مؤلفه‌های زبانی با پدیده‌های اجتماعی است. پژوهش تحلیلی گفتمان در این نحله شامل بررسی جزئیات چگونگی تغییر کاربرد زبان در طیفی از بافت‌ها و توانایی زبان در نشان‌دار کردن تفاوت‌های اجتماعی، و نیز چگونگی کسب توانشِ زبانی ازسوی کودکان و استفاده از زبان و همچنین، شامل چگونگی ارتباط این توانش با هویت و تفاوت‌های اجتماعی است.

[1] interpretation
[2] N. Fairclough